

Vrijeme u međukulturnoj komunikaciji –različita poimanja sa stajališta hrvatske kao polazne kulture

Time in Intercultural Communication - Different Understandings From the Point of View of Croatian as L1 Culture

Mira Braović Plavša

Fakultet elektrotehnike strojarstva i brodogradnje Split, Ruđera Boškovića 32, 21000 Split
e-mail: plavsabm@fesb.hr

Sažetak: *Neverbalni elementi, pa tako i poimanje vremena, u komunikaciji su većinom kulturno uvjetovani. Način na koji pripadnici neke kulture shvaćaju vrijeme i odnose se prema njemu može se uvelike razlikovati. Elementi, poput brzine ili točnosti, orijentiranosti na prošlost, sadašnjost ili budućnost određuju naša shvaćanja i naše ponašanje, ali i prenose snažne poruke drugima. Kulture, onako kako poimaju vrijeme, dijelimo na monokronične i polikronične, a razlike među njima su iznimno velike. Poznavanje tih razlika dio je komunikacijske kompetencije i kao takvo trebalo bi biti dio nastave stranih jezika. Istraživanje je provedeno pomoću upitnika koji se sastoji od dva dijela; prvi je trebao odrediti hrvatsku kulturu kao monokroničnu ili polikroničnu, a drugi pokazati razinu poznavanja različitosti u poimanju vremena među različitim kulturama. Pokazalo se da postoji nedovoljna razina osviještenosti takvih razlika, što bi moglo utjecati na uspješnost međukulturne komunikacije.*

Ključne riječi: *vrijeme, međukulturna komunikacija, monokronična, polikronična, orijentiranost*

Abstract: *Most of non-verbal elements, among which the time, are culturally conditioned. The way members of a culture understand time and perceive it, can vary greatly. Elements such as tempo or precision, orientation to the past, present or future determine our perceptions and behaviours but also convey powerful messages to others. Cultures are,*

mostly, classified as monochronic or polychronic, and the differences between the two are significant. Awareness of these differences is part of communicative competence and as such should be the part of foreign languages teaching. The research was conducted using a two-part questionnaire; the first part is used to determine which culture Croatian is and the second is supposed to show the level of awareness of differences in time perception in different cultures. The results show the insufficient level of awareness of such differences, which could affect the intercultural communication significantly.

Key words: *time, intercultural communication, monochronic, polychronic, orientation*

1. Uvod

Međukulturna komunikacija je razmjenjivanje poruka između pripadnika različitih kultura. Kako bi takva komunikacija bila učinkovita potrebno je poznavati, ne samo jezične norme, već i prihvatljive kulturne obrasce. Postoje mnogi oblici komunikacije, no uglavnom ih dijelimo u dvije skupine; verbalne i neverbalne. Verbalna međukulturna komunikacija odvija se posredstvom jezika koji može biti materinski jednom od govornika ili strani jezik obojici. Neverbalna komunikacija odvija se nekim drugim sredstvima koje nisu jezik i riječi, a dijelimo ih na različite kategorije kao što su govor tijela, dodir, glasovno ponašanje, udaljenost i prostor.

Vrijeme, također, smatramo dijelom neverbalne komunikacije jer, kako Hall (1959.) tvrdi, njime možemo komunicirati jednako učinkovito kao i jezikom. Način na koji ljudi poimaju vrijeme gotovo je uvijek kulturno uvjetovan stoga i razlike mogu biti jednako velike kao i one jezične. U međukulturnoj interakciji, vrijeme ima važnu ulogu koju su antropolozi prepoznali i počeli proučavati kao *kronemiku*. Taj pojam označava proučavanje načina na koji pripadnici neke kulture shvaćaju i u komunikaciji upotrebljavaju vrijeme, odnosno proučavanje različitih kulturno uvjetovanih elemenata vezanih uz vrijeme kao što su točnost, brzina govora ili hodanja, kašnjenje, čekanje, način na koji se regulira govorna interakcija i slično.

2. Kulturno uvjetovano poimanje vremena

Samovar i drugi (2013.) tvrde kako se poimanje vremena u nekoj kulturi može razmotriti s tri različita gledišta; kroz neformalno vrijeme; percepciju prošlosti sadašnjosti i budućnosti; i Hallovu podjelu na polikronične i monokronične kulture.

Neformalno se vrijeme odnosi na točnost i brzinu. Poimanje točnosti uvelike se razlikuje od kulture do kulture, pa je tako pripadnicima većine mediteranskih kultura sasvim prihvatljivo

doći nekoliko minuta ili čak sati kasnije na dogovor, dok je u zemljama sjeverne Europe takvo ponašanje sasvim neprihvatljivo. Hofstede (1991.,110) tvrdi da čak i među kulturama sličnoga shvaćanja točnosti postoje razlike i za primjer daje Veliku Britaniju i Njemačku. Obje kulture točnost smatraju izuzetno važnom, ali Nijemcima je ona stanje uma koje upravlja svakim aspektom njihove socijalne interakcije i njen izostanak može dovesti do nesigurnosti, panike ili nezadovoljstva, dok je Britancima to način pokazivanja poštovanja. Balboni (2016., 96) prenosi kako je u Iranu točnost u velikoj mjeri podložna subjektivnom shvaćanju i samim tim širokoj interpretaciji kada su ljudi u interakciji među pripadnicima vlastite kulture, međutim u interakciji s pripadnicima zapadnih kultura kašnjenje smatraju neprihvatljivim ili čak provokativnim budući da poznaju zapadnjačko poimanje vremena kao krutoga i preciznoga. Za Amerikance čekanje je besmisleno i najčešće se povezuje s lošom organizacijom i nedostatkom poštovanja prema drugima (Hall i Hall,1990.-1).

U Hrvatskoj je , na primjer, sasvim prihvatljivo čekati liječnika i do sat vremena, ali se nikakav oblik kašnjenja ne tolerira medicinskoj sestri, ili pak direktor firme koji može zakasnuti na dogovoreni sastanak, ali se istovremeno od njegova službenika očekuje da bude na zakazanom mjestu 5 minuta ranije kako bi na takav način pokazao interes i spremnost za rad. Jasno je da se u našoj kulturi ovakvim ponašanjem pokušava dokazati moć ili nadređeni položaj; ali, kako ćemo u nastavku vidjeti, to nije jedini razlog takva ponašanja.

Brzina se promatra tijekom vremena koje je potrebno pripadnicima neke kulture za izvođenje pojedinih radnji. Hall i Hall (1990.-2) tvrde kako tempo i ritam života povezuju ljude iste kulture udaljavajući ih istovremeno od pripadnika drugih kultura. Balboni (2016.,94) koristi metaforu elastične trake i konopca koji se zateže. Za većinu zapadnoeuropskih kultura vrijeme je konopac koji se može zategnuti ili opustiti, ali uvijek je iste dužine, dok je za mediteranske kulture ono elastično pa, ako se i zategne, ponovo se otpušta. Levine (2006.) smatra kako su ključni elementi koji utječu na tempo, brzinu, neke kulture ne samo kulturno već i prostorno uvjetovani. Navodi nekoliko takvih elemenata koji su rezultat njegova istraživanja: ekonomsko blagostanje, što je ekonomija određenoga mjesta bolja tempo je brži; stupanj industrijalizacije, što je zemlja razvijenija to ljudi imaju manje slobodnoga vremena u jednom danu; naseljenost, naseljenija mjesta imaju brži tempo; klima, toplija su mjesta sporija; kulturne vrijednosti, kulture koje potiču individualizam su brže od onih koje potiču kolektivizam.

Promatramo li našu kulturu kroz zadane parametre možemo zaključiti da hrvatska uglavnom spada među sporije kulture, ali ipak među stanovnicima postoje razlike u poimanju vremena. Stanovnici sjevera vrijeme smatraju krutim, ograničenim i stoga se pokušavaju držati

dogovora i rokova, dok stanovnici juga vrijeme vide kao elastično, opušteno i podložniji su promjenama planova. Pavan (2009.) navodi kako je sličan slučaj i u Italiji gdje ljudi na sjeveru imaju ubrzaniji način života i vremenu pridaju veliku važnost, dok su na jugu ljudi skloniji mediteranskom poimanju vremena koje je znatno sporije.

Različite kulture ulogu prošlosti, budućnosti i sadašnjosti vide na različite načine i pridaju im različite vrijednosti. Hall (1990.-1.) smatra da su kulture uglavnom orijentirane ili na prošlost ili na budućnost, a sadašnjost je neka vrsta posrednika među njima. Tvrdi da su kulture Dalekog istoka u potpunosti orijentirane na prošlost, latinoameričke na prošlost i sadašnjost, dok su kulture urbane Sjeverne Amerike orijentirane na sadašnjost i budućnost.

Samovar i drugi (2013.) predlažu strožu distinkciju na one orijentirane samo na prošlost, samo na sadašnjost ili samo na budućnost.

Kulture orijentirane na prošlost pridaju veliku važnost onom što je bilo i iz toga izvlače spoznaje za učinkovito djelovanje u sadašnjosti. Promjena u tim kulturama opravdana je prošlim iskustvima i smatra se nastojanjem da se nešto uskladi s tradicijom (Giaccardi, 2012.,120). Balboni (2016.) smatra da je orijentiranost na prošlost kod nekih kultura vezana uz religiju, na primjer arapski *inshallah* i španjolski *Si Dios quiere* (prijevod: Ako Bog tako želi) ostavljaju budućnost u božjim rukama i smatraju da se na nju ne može utjecati.

Kulturne vrijednosti hrvatskoga naroda također su duboko ukorijenjene u prošlosti; povijest, religija i tradicija su nam od velike važnosti. Slično kao i u drugim kulturama ovakve orijentacije, Hrvati poštuju starije kao iskusnije i pametnije te često prošle događaje povezuju sa sadašnjima. Orijetiranost na prošlost odlika je većine europskih zemalja budući da taj kontinent ima jako dugu, raznovrsnu i bogatu povijest i tradiciju.

Suprotno tome, kulture orijentirane na sadašnjost, ne smatraju prošlost previše važnom budući da se ona već dogodila i ne može se mijenjati, a budućnost je, pak, odviše neizvjesna. Životna filozofija pripadnika ove kulture je izreka *carpe diem*- iskoristi dan (Giaccardi, 2012.,121). Balboni (2016.) za primjer uzima Rome koji ne poznaju prošle ili buduće dimenzije vremena, za njih se sve odvija isključivo u sadašnjosti i zato je samo to i važno.

Kulture orijentirane na budućnost spremne su na riskiranja i promjene, a budućnost uglavnom vide optimističnu. Za pripadnike ovih kultura planiranje je važno jer se tako brzo i učinkovito stiže do zadanoga cilja, potiču se inovacije, a na sve što se odvija sporo gleda se negativno (Giaccardi, 2012.,122).

Sljedeća podjela je Edwarda T. Halla na monokronične i polikronične kulture koja donosi dva različita načina na koji ljudi organiziraju i poimaju vrijeme.

Monokronične kulture vrijeme vide kao nešto ograničeno, što treba biti dobro osmišljeno i razumno korišteno. Zagovornici ovakva poimanja vremena pripadaju individualističkim kulturama, a najizraženiji predstavnici prema Hallu (1990.-1) su Nijemci, Švicarci, stanovnici skandinavskih zemalja i Amerikanci.

Polikronične kulture u središte stavljaju međuljudske odnose, što znači da su po svojoj prirodi i kolektivističke. Vrijeme je za njih neopipljivo i kao takvo ne može se izgubiti ili trošiti. Vide ga kao fleksibilno što im omogućuje obavljanje više aktivnosti istovremeno.

Hall (1990.-2,15) nam donosi listu osnovnih obilježja ovih dviju kultura, ne zato da se čvrsto držimo te podijele već da lakše prepoznamo uzorke ponašanja.

Ljudi u monokroničnom vremenu

- rade jedan po jedan posao
- usredotočeni su na posao koji rade
- vremenske rokove i rasporede shvaćaju ozbiljno
- ozbiljno shvaćaju rokove i rasporede
- niskokontekstualni¹ su i trebaju informacije
- predani su poslu
- strogo se drže planova
- brinu se da ne ometaju druge i strogo poštuju pravila privatnosti
- poštuju privatno vlasništvo i rijetko posuđuju drugima ili od drugih
- naglašavaju spremnost za rad
- uglavnom imaju kratkoročne odnose

Ljudi u polikroničnom vremenu

- rade više poslova odjednom
- lako ih je omesti ili prekinuti u onom što rade
- na vremenske rokove i rasporede gledaju kao na cilj koji se treba postići ako je to moguće
- visokokontekstualni² su i unaprijed imaju informacije
- predani su ljudima i odnosima koje imaju s njima
- često i lako mijenjaju planove
- vode brigu o ljudima s kojima su blisko povezani (obitelj, prijatelji i bliske kolege s posla) više nego o privatnosti
- često i lako posuđuj kako od drugih tako i drugima

---

¹ kultura u kojoj kontekst ne sadržava podatke bitne za razumijevanje značenja u govornoj komunikaciji (<http://struna.ihjj.hr/naziv/niskokontekstualna-kultura/24998/#naziv>)

---

² kultura u kojoj kontekst sadržava važne podatke za razumijevanje značenja u govornoj komunikaciji (<http://struna.ihjj.hr/naziv/niskokontekstualna-kultura/24998/#naziv>)

- spremnost za rad vežu uz odnose koje imaju s ljudima
- teže odnosima za cijeli život

Giaccardi (2012.) monokronično vrijeme naziva i „muškim“ budući da je orijentirano k radnji i realizaciji, dok je polikronično „žensko“ vrijeme koje je cikličko i orijentirano na odnose među ljudima. Nadalje tvrdi kako je jedan od glavnih uzroka monokroničnoga vremena upravo razvoj, industrijalizacija, urbanizacija te veliki izumi poput struje ili javnoga prijevoza koji su nametnuli vrijednosti poput učinkovitosti i potpunoga iskorištavanja vremena. Ipak, moderno, elektronsko doba više je slično kolektivističkim kulturama. Ljudi danas imaju na računalima otvoreno nekoliko prozora, rade više stvari odjednom, ne ustručavaju se prekinuti razgovor licem u lice kako bi odgovorili na telefonski poziv i na društvenim mrežama rado traže stare znance i prijatelje. Na kraju autorica zaključuje kako, za razliku od klasične antropologije koja pripadnike smješta unutar kultura prema njihovu mjestu rođenja, danas se ta pripadnost određuje prema vremenu, točnije medijima koje koristimo kako bismo pokazali naša umijeća i vještine.

Danas mladi, zbog digitalnoga okruženja u kojem žive i neprestanoga doticaja s pripadnicima drugih kultura, trebaju, više nego ikada, naučiti prepoznati i prihvatiti kulturne vrijednosti drukčije od vlastitih.

3. Istraživanje

Nastava stranoga jezika uglavnom se temelji na učenju jezičnih zakonitosti, vokabulara, odnosno verbalnih elemenata dok su neverbalni elementi rijetko ili nikada uključeni u takav proces. Međutim, veći dio ljudske komunikacije je, ustvari, neverbalan pa različita shvaćanja takvih elemenata mogu dovesti do ozbiljnih nesporazuma u međukulturnoj komunikaciji. Budući da je i način korištenja, odnosno poimanja, vremena jedan od elemenata neverbalne komunikacije proveli smo istraživanje kako bismo utvrdili stupanj poznavanja ili bolje reći prepoznavanja nekih od razlika. Istraživanje je provedeno među studentima Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje Split koji su do sada sudjelovali u nekom vidu interakcije s pripadnicima drugih kultura. U istraživanju je sudjelovalo 112 studenta od kojih 44 studentice i 68 studenata prve godine studija u dobi od 20 do 23 godine. Studenti su bili podijeljeni u dvije grupe. Prva se grupa sastojala od 54 ispitanika od kojih 20 djevojaka, a druga od 58 ispitanika među kojima su bile 24 djevojke. Prva je grupa upitnik ispunjavala prije nego su bili upoznati s različitim poimanjem vremena u različitim kulturama, dok ga je druga skupina ispunjavala nakon što su upoznati s pojmovima brzina, tempo i točnost, monokronična i polikronična kultura, orijentacija na prošlost, sadašnjost ili budućnost. Drugoj

je skupini također prethodno prikazan i kratki film s You tuba koji smo zajedno komentirali i uočavali različita poimanja vremena među pripadnicima dviju različitih kultura. Cilj istraživanja bio je pokazati važnost proučavanja i poučavanja takvih razlika kako bismo izbjegli prenošenje pogrešne poruke ili bilo kakav drugi oblik nesporazuma u međukulturnom djelovanju.

Prvi dio istraživanja prilagođeni je upitnik Gudykunsta (2004.,215) kojim se trebalo otkriti kakav odnos prema vremenu imaju ispitanici. Upitnik sadrži deset pitanja na koja su ispitanici odgovarali brojevima od 1 do 5 tako da je 1 (uvijek netočno), 2 (ponekad netočno), 3 (nekada da, nekada ne), 4 (ponekad točno) i 5 (uvijek točno). Kada je svakom pitanju pridodana odgovarajuća numerička vrijednost, za ona pod neparnim rednim brojevima, vrijednost treba obrnuti na način da 1 postaje 5, 2 postaje 4, a 3 ostaje 3 i zatim se vrijednosti zbroje. Konačni zbroj je u rasponu od 10 do 50, a veći zbroj znači monokroničniji pristup vremenu. Ovim se dijelom istraživanja pokušalo utvrditi kojoj kulturi prema Hallovoj podjeli pripada kultura Hrvatske. Ovdje se nisu očekivali značajnije razlike među dvjema grupama, već samo između ženskih i muških ispitanika. Suprotno našem očekivanju svi su rezultati bili u rasponu od 29 do 38 bodova, bez obzira na spol. U tablici 1. prikazani su postotci ispitanika prema određenom broju bodova, a tablica 2. broj ispitanika po spolu.

Tablica 1. Rezultati prvog dijela upitnika u postotcima- vrednovanje vlastite orijentacije prema vremenu

Broj bodova	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
Grupa 1 (od toga žena)	21 % (8 %)	10 % (4 %)	17 % (6 %)	17 % (4 %)	5 % (2 %)	0 % (0 %)	10 % (4 %)	5 % (2 %)	5 % (4 %)	10 % (6 %)
Grupa 2 (od toga žena)	25 % (12 %)	21 % (9 %)	13 % (6 %)	8 % (2 %)	13 % (6 %)	8 % (4 %)	0 % (0 %)	4 % (2 %)	4 % (2 %)	4 % (2 %)

Tablica 2. Rezultati prvog dijela upitnika po broju ispitanika- vrednovanje vlastite orijentacije prema vremenu

Broj bodova	29	30	31	32	33	34	35	36	37	39
Grupa 1 muški ispitanici	8	3	6	7	2	0	3	2	1	2
Grupa 1 ženski ispitanici	4	2	3	2	1	0	2	1	2	3

Grupa 2 muški ispitanici	7	7	5	4	5	3	0	1	1	1
Grupa 2 ženski ispitanici	7	5	3	1	3	2	0	1	1	1

Prema tablici prosječna vrijednost je 31,9 bodova, točnije 31,8 za muške ispitanike i 32,1 za ženske ispitanike. Iz rezultata proizlazi da hrvatska kultura nije u potpunosti ni monokronična ni polikronična, odnosno, da mladi ljudi danas rade više stvari odjednom, ali isto tako drže do točnosti i dogovora. Ono što se također moglo zaključiti iz ovoga upitnika je da ispitanici drže do prijatelja i obitelji, budući da je na 5. pitanje (Prekinuo bih poslovni sastanak kako bih odgovorio na telefonski poziv člana obitelji ili bliskog prijatelja.) čak 68 (61 %) ispitanika odgovorilo s 5 (uvijek točno), a njih 35 (31 %) s 4 (ponekad točno), a preostalih 9 (8 %) s 3 (nekada da, nekada ne), što bi bila odlika polikronične kulture. Međutim, na pitanje broj 7. (Kršim dogovore s drugima.) odgovori su bili upravo obrnuti, 68 (61 %) ispitanika odgovorilo s 1 (uvijek netočno), njih 35 (31 %) s 2 (ponekad netočno), a preostalih 9 (8 %) s 3 (nekada da, nekada ne), a to je odlika monokroničnih kultura.

Drugi dio istraživanja sastoji se od trideset jednostavnih tvrdnji, a ispitanici su trebali zaokružiti misle li da je tvrdnja točna ili netočna. Upitnik je trebao pokazati jesu li mladi ljudi svjesni vlastite percepcije vremena i mogućih razlika među kulturama, odnosno, kakav utjecaj njihovo poimanje vremena može imati na tijek međukulturne komunikacije. Kako tvrdnje ne bi bile stereotipne, već znanstveno dokazane, preuzeti su rezultati različitih istraživanja dostupnih na internetskim stranicama (navedenim u popisu literature) i onda prilagođeni potrebama upitnika. Očekivane su bile značajnije razlike u odgovorima među dvjema grupama, budući da su studenti druge grupe prethodno bili upoznati s mogućim obrascima ponašanja kultura spomenutih u istraživanju.

Tablica 3. Vrijednosti točnih odgovora izražena u postotcima za prvu i drugu grupu u drugom dijelu upitnika

Pitanje:	Grupa 1	Broj ispitanika (od toga muški/ ženski)	Grupa 2	Broj ispitanika (od toga muški/ ženski)
1.	50 %	27 (15/12)	71 %	41 (22/19)
2	54 %	29 (14/15)	71 %	41 (21/20)
3	94 %	51 (32/19)	96 %	56 (34/22)
4.	54 %	29 (16/13)	71 %	41 (23/18)
5.	72 %	39 (20/19)	89 %	52 (32/20)
6.	89 %	48 (28/20)	91 %	53 (34/19)
7.	78 %	42 (24/18)	91 %	53 (33/20)
8.	50 %	27 (16/11)	71 %	41 (23/18)

9.	54 %	29 (16/13)	78 %	45 (25/20)
10.	54 %	29 (15/14)	78 %	45 (24/21)
11.	58 %	31 (18/13)	78 %	45 (28/17)
12.	66 %	36 (21/15)	87 %	52 (30/22)
13.	39 %	21 (12/9)	71 %	41 (26/15)
14.	56 %	30 (16/14)	83 %	48 (28/20)
15.	83 %	45 (29/16)	96 %	56 (34/22)
16.	58 %	31 (16/15)	89 %	52 (31/21)
17.	92 %	50 (32/18)	96 %	56 (35/21)
18.	58 %	31 (16/15)	78 %	45 (26/19)
19.	87 %	47 (30/17)	96 %	56 (34/22)
20.	50 %	27 (14/13)	89 %	52 (29/23)
21.	87 %	47 (31/16)	96 %	56 (33/23)
22.	96 %	52 (32/20)	96 %	56 (34/22)
23.	58 %	31 (17/14)	87 %	50 (34/16)
24.	79 %	43 (28/15)	78 %	45 (32/13)
25.	58 %	31 (16/15)	78 %	45 (30/15)
26.	67 %	36 (21/15)	100 %	58 (34/24)
27.	44 %	24 (12/12)	78 %	45 (31/14)
28.	78 %	42 (23/19)	96 %	56 (36/20)
29.	44 %	24 (13/11)	71 %	41 (24/17)
30.	58 %	31 (17/14)	78 %	45 (29/16)

Kao što vidimo rezultati dviju grupa su različiti, ali manje od očekivanoga, što opet možemo pripisati digitalnom dobu u kojem živimo i koje svojim tempom premošćuje neke razlike u kulturama, posebno mladih. Najveće su razlike bile u tvrdnjama koje se razlikuju u većoj mjeri od hrvatske kao polazne kulture, na primjer pitanja pod rednim brojem 27. (Kaže li Švicarac da vlak stiže na vrijeme to znači da je otklon od očekivanog vremena unutar pet minuta.) i 29. (U Švicarskoj, dogovorite li sastanak više tjedana unaprijed, nužno je potvrditi ga dan, dva ranije kako bismo bili sigurni da će svi sudionici doći.). Pretpostavljamo zato što se u hrvatskoj kulturi 5 minuta ne smatra značajnim zakašnjenjem, uglavnom se zbog toga i ne ispričavamo, a dogovor se uvijek mora potvrditi jer smo skloni mijenjanju dnevnoga rasporeda u posljednjem trenutku. Također, manji postotak točnih odgovora bio je vezan uz tvrdnje o japanskoj kulturi, što možemo opravdati činjenicom da studenti nisu nikada ili gotovo nikada, bili u interakciji s pripadnicima te kulture. Tvrdnje koje su se odnosile na shvaćanja vremena bliska ili ista onima u našoj kulturi, uglavnom su imale visok postotak točnih odgovora.

Ipak, konačni broj točnih odgovora prve grupe bio je 66 %, dok je druge bio značajno veći čak 84 % iz čega možemo zaključiti da poučavanje neverbalnih elemenata, u ovom slučaju poimanja vremena, treba biti sastavni dio nastave stranoga jezika kao sredstva komunikacije budući da vodi bržem prepoznavanju, prilagođavanju i razumijevanju onoga što nam

sugovornik želi poručiti. Također osvještavanje važnosti takvih elemenata preduvjet je većoj kontroli vlastitih kojima bismo, možda, mogli prenijeti pogrešnu, neželjenu poruku. Zanimljivo je da, iako to nismo očekivali, u prvoj grupi postojala je značajnija razlika u točnosti odgovora među ženskim i muškim ispitanicima. Tek 59 % muških ispitanika prepoznalo je ispravne tvrdnje, dok je taj postotak dosegao čak 73 % kod ženskih ispitanika. U drugoj grupi razlike su također zamijećene, ali ovdje su su muški ispitanici imali veći postotak točnih odgovora, čak 87 %, dok su ženski ispitanici pokazali tek nešto bolji rezultat od prve grupe, odnosno 80 %. Ovakav rezultat bismo mogli, možda, objasniti intuitivnom načinu komuniciranja specifičnim za žene, odnosno analitičkim za muškarce. Naime, ženama je lijeva polutka mozga, zadužena za komunikaciju, bolje razvijena, one su izražajnije, kreativnije, suosjećajnije i više intuitivne, dok su muškarci organiziraniji, praktičniji, racionalniji i bolji u analizi i klasifikaciji podataka, pa su stoga lakše i brže primijenili naučene obrasce poimanja vremena.

Ograničenja ovoga istraživanja su pitanja zatvorenoga tipa s ponuđenim odgovorima i točno definirane kulture, što studentima nije ostavljalo prostora da komentiraju detaljnije vlastita iskustva. Daljnje bi istraživanje svakako trebalo uključiti i intervju sa studentima koji su sudjelovali u nekom tipu međukulturne komunikacije i zabilježiti njihova osobna iskustva. Prema rezultatima tada bi se trebali pronaći učinkoviti načini za bolje uočavanje neverbalnih elementa komunikacije i načini za lakše savladavanje razlika u tim elementima. Sve bi te načine, svakako, trebalo uključiti u nastavu stranoga jezika s ciljem poboljšanja komunikacijske kompetencije učenika.

4. Zaključak

Svaki čovjek koji živi i djeluje u nekoj kulturi nema većih poteškoća u interakciji sa svojom okolinom budući da su shvaćanja i poimanja svih njenih pripadnika uglavnom jednaka ili vrlo slična. Na isti način ne razmišljamo o našem poimanju vremena sve dok se ne nađemo u interakciji s pripadnicima nekih drugih kultura koji prošlost, sadašnjost ili budućnost gledaju drukčijim očima, čiji nam se život čini sporijim ili bržim od našeg ili koje se jednostavno koncentriraju na jednu radnju dok mi istovremeno obavljamo više njih. Poimanje vremena se uglavnom podrazumijeva kao nešto intuitivno, zajedničko svim ljudima stoga je vrlo malo pozornosti usmjereno na proučavanju mogućih kulturnih utjecaja na taj koncept. Ipak, poznavati način na koji se vrijeme koncipira, odnosno kako ga se doživljava u nekoj kulturi, jedan je od preduvjeta uspješnog međukulturnoga komuniciranja.

Literatura:

1. Balboni, P.E. i Caon, F. (2016.) *La comunicazione interculturale*. Marsilio Editori, Venezia.
2. Fuga, A.,(2012.) *Language and the Perception of Space, Motion and Time*. Concordia Working Papers in Applied Linguistics, n. 3, str. 26-37.
3. Giaccardi, C. (2015.) *La comunicazione interculturale nell'era digitale*. Il mulino, Bologna.
4. Gudykunst, W. B. (2004.) *Bridging the Differences- Effective Intergroup Communication*. Sage Publications, Thousand Oaks.
5. Hall, E.T. (1977.) *Beyond Culture*. Anchor Press / Doubleday & Company, New York.
6. Hall E.T. i Hall M.R. (1990.- 1.) *Hidden Difference Doing Business with Japanese*, Anchor Book, New York.
7. Hall, E. T. (1959.) *The Silent Language*. Na
https://monoskop.org/images/5/57/Hall_Edward_T_The_Silent_Language.pdf
(12.2.2019.)
8. Hall E.T. i Hall M.R. (1990.- 2.) *Understanding Cultural Differences*, Intercultural Press, Boston.
9. Hofstede G. (1991.) *Cultures and Organisations: Software of the Mind*, Mc Graw-Hill, London.
10. Knapp, M. L. i Hall, J.A. (2002./2010.) *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*, prev. V. Čubela-Adorići S. Ručević, Naklada Slap, Jastrebarsko.
11. Levine, D.R. i Adelman, M.B. (1982.) *Beyond Culture Intercultural Communication for English as a Second Language*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.
12. Pavan, E. (2009.) *Communicating in mediterranean Area: A Matter of Intercultural Awareness*. International Journal of Euro-Mediterranean Studies, n.1, str. 121-139.
13. Samovar, L. A.; Porter, R. E. i Mc Daniel, E. R. (2007./2013.) *Komunikacija između kultura*, prev. T. Levak-Potrebica, Naklada Slap, Jastrebarsko.
14. <https://www.businessinsider.com/how-different-cultures-understand-time-2014-5>
(1.2.2019)
15. [http://www.exactlywhatistime.com/other-aspects-of-time/time-in-different-cultures/\(1.2.2019\)](http://www.exactlywhatistime.com/other-aspects-of-time/time-in-different-cultures/(1.2.2019))
16. [https://www.communicaid.com/cross-cultural-training/blog/working-effectively-across-cultures-perceptions-of-time/\(1.2.2019\)](https://www.communicaid.com/cross-cultural-training/blog/working-effectively-across-cultures-perceptions-of-time/(1.2.2019))
17. <https://www.basicknowledge101.com/pdf/km/Chronemics.pdf> (12.2.2019.)

18. https://www.youtube.com/watch?v=3H-b4_yBo84 (5.3.2109.)

19. <https://www.youtube.com/watch?v=rmA1yUd7UnQ> (5.3.2109.)

Prilog (upitnik):

Odgovorite na pitanja brojevima od 1 do 5 tako da je 1 (uvijek netočno); 2 (ponekad netočno); 3 (nekada da, nekada ne); 4 (ponekad točno) i 5 (uvijek točno). Kada ste odgovorili na sva pitanja za ona koja su pod neparnim rednim brojevima(1,3,5,7,9) rezultat treba obrnuti na način da 1 postaje 5; 2 postaje 4; dok 3 ostaje 3 i zatim sve vrijednosti zbrojite. Konačni rezultat upišite na kraju.

1. Radim više poslova istovremeno. _____ = _____
2. Držim se dnevnog rasporeda što je više moguće. _____
3. Volim završiti jedan sastanak prije nego započnem s drugim. _____ = _____
4. Osjećam se kao da uzalud trošim vrijeme. _____
5. Prekinuo bih poslovni sastanak kako bih odgovorio na telefonski poziv člana obitelji ili bliskog prijatelja. _____ = _____
6. Razdvajam radno vrijeme i vrijeme za druženje. _____
7. Kršim dogovore s drugima. _____ = _____
8. Važno je da se događaji u mom životu odvijaju na točno određen način. _____
9. Dogovaram više od jedne aktivnosti istovremeno. _____ = _____
10. Doći u dogovoreno vrijeme, za mene je vrlo važno. _____

Ukupno: _____

Zaokružite T ako mislite da je tvrdnja točna ili N ako mislite da je netočna.

1. Prisustvujete li poslovnom sastanku u Japanu, poželjno je otići odmah nakon što se postigne dogovor.
T   N
2. Amerikance je prihvatljivo pozvati na zabavu najmanje tri dana unaprijed.
T   N
3. Na dogovor s profesorom iz Njemačke, doći ćete najmanje 5 minuta ranije.
T   N
4. Kada profesor iz Japana drži predavanje, na početku ćemo ga uljudno zamoliti da započne svoje predavanje.
T   N

5. Kada profesor iz Njemačke drži predavanje, na početku će se uvijek osvrnuti na neka prošla događanja, koja su direktno ili indirektno vezana s onim što govori.

T N

6. Moram li nešto pitati Nijemca, telefonirat ću mu poslije 22 sata, čak i ako razgovor nije hitan.

T N

7. Švicarac će olako prekinuti sastanak, zove li ga telefonom član uže obitelji ili bliski prijatelj.

T N

8. Talijan će prekinuti sastanak, ako ga telefonom zove član uže obitelji, ali samo kako bi mu/joj objasnio da trenutno ne može pričati.

T N

9. Poslovni sastanak s Francuzima mora imati strogo određenu strukturu i tijek.

T N

10. Na poslovnom sastanku, Francuz će jasno izreći svaku stavku i nikada ne očekuje da se nešto podrazumijeva iz konteksta.

T N

11. Kratki poslovni sastanak je uobičajena stvar u Francuskoj.

T N

12. Poslovni sastanak s Nijemcima mora imati strogo određenu strukturu i tijek koje nije poželjno mijenjati.

T N

13. Poslovni sastanak s Nijemcima mora biti dogovoren najviše 2 tjedna unaprijed.

T N

14. Poslovni sastanak u Arapskim zemljama dogovara se najmanje 5 do 6 dana unaprijed.

T N

15. U Arapskim zemljama nije ispravno pitati o budućim očekivanjima jer za njih samo Bog zna što će se dogoditi, a uvredljivo je pokušavati biti Bog.

T N

16. Pokušate li u Italiji dogovoriti sastanak u kolovozu, smatrat će da ne poštujete njihovo vrijeme za odmor i obitelj.

T N

17. Pripadnici muslimanskih zajednica smatrat će uvrjedljivim pokušate li im zakazati sastanak u vrijeme molitve.

T N

18. U Americi ljudi poslovni ručak ili večeru vide kao priliku za bolje upoznavanje sa svojim partnerima.

T N

19. Amerikanci opće uvjete poslovanja dogovaraju prvo na višim razinama i tek nakon postignutog dogovora izvještavaju o dogovorenom i ostale u timu.

T N

20. Grci opće uvjete poslovanja dogovaraju u prisutnosti svih kojih se to direktno tiče.

T N

21. Ostavite li Nijemca da Vas čeka, odašiljete sliku da ste neorganizirani i da ne poštujete rasporede.

T N

22. Ostavite li Britanca da Vas čeka, pokazat ćete mu da ga ne poštujete.

T N

23. Ostavite li Španjolca da Vas, jasno ste mu pokazali da ste na višem položaju od njega.

T N

24. Pokušavamo li probiti led na početku sastanka sa Švicarcima pričom o svakodnevnom, banalnim stvarima, oni će misliti kako uzalud trošimo njihovo vrijeme.

T N

25. Prekinemo li Japanca koji na početku sastanka priča o svakodnevnom, banalnim stvarima, on će misliti da smo neuljudni i nepristupačni.

T N

26. Kaže li Japanac da vlak stiže na vrijeme to znači da je otklon od očekivanog vremena unutar jedne minute.

T N

27. Kaže li Švicarac da vlak stiže na vrijeme to znači da otklon od očekivanog vremena može biti i do pet minuta.

T N

28. Kaže li Vam Grk da dolazi za pola sata, to znači da će za točno toliko vremena i doći.

T N

29. U Švicarskoj, dogovorite li sastanak više tjedana unaprijed, nužno je potvrditi ga dan, dva ranije kako bismo bili sigurni da će svi sudionici doći.

T   N

30. Talijani će ignorirati činjenicu da je vrijeme predviđeno za razgovor prošlo, ako to znači da će razgovor ostati nedovršen.

T   N